УДК 332.3:504.9

ОЦІНКА ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ДЕРЖАВІ УНАСЛІДОК НЕЗАКОННОГО ВИДОБУВАННЯ БУРШТИНУ НА ТЕРИТОРІЇ ВОЛОДИМИРЕЦЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Т. Бухальська, Т. Дець
Національний університет водного господарства та природокористування

Ключові слова: порушені землі, оцінка збитків, бурштин, нелегальний видобуток.

Постановка проблеми

Проблема поширення порушених земель унаслідок незаконного видобутку бурштину за останні роки набула загрозливих масштабів. “Бурштиновою лихоманкою” охоплена практично уся північно-західна частина України площею понад 14,6 тис. км^2 [1]. Нелегальний видобуток бурштину завдає непоправної шкоди навколишньому середовищу та призводить до значних втрат земельних ресурсів. Незаконний видобуток бурштину спричиняє негативні як екологічні, так і соціально-економічні наслідки. Поки що законодавство так і не урегулювало питання видобування корисних копалин із проявів, що не мають промислового значення, для фізичних осіб та суб’єктів малої підприємницької діяльності, тому кошти, одержані від такої діяльності, не надходять до бюджетів усіх рівнів [2].

На території Рівненської області масштабні роботи щодо незаконного видобутку бурштину ведуться у межах Рокитнівського, Дубровицького, Володимирецького, Зарічненського та Сарненського районів. Комплексний оперативний моніторинг розвитку порушених земель на цих територіях не здійснюється, що призводить до відсутності відомостей про масштаби цих процесів та не дає змоги встановити реальні обсяги матеріальної шкоди, заподіяної державі.

Виклад основного матеріалу проблеми

На Рівненщину припадає близько 6 % світового запасу бурштину. За офіційними даними [3], площа порушених земель Рівненської області у 2011 р. становила 8,8 га (0,0004 % до загальної площі території), а у 2014 р. вже 2192,1 га (0,1093 % до загальної площі території). Інформації про площі порушених земель у наступні роки немає. Масштаб лиха не лише охоплює гектари полів і лісів, а й сягає у глибину надр. Через відсутність актуальної інформації про площі порушених земель взагалі та враховуючи безперервні процеси їх збільшення унаслідок незаконного видобутку бурштину комплексно оцінити шкоду, яку завдали ці процеси на території всієї області, сьогодні неможливо.

Діяльність, пов’язана з незаконним видобуванням бурштину, негативно впливає на такі компоненти довкілля, як ґрунт, рослинний покрив, вода, атмосферне повітря та надра. На особливу увагу заслуговує проблема деградації земель внаслідок зняття родючого шару, порушення цілісної структури ґрунтового покриву, засмічення земельної ділянки. Наслідками, як правило, є втрата гумусу, макро- та мікроелементів, знищення верхнього родючого шару ґрунту, посилення вітрової та водної ерозій. Якщо говорити про рослинний покрив, то характер впливу призводить до порушення цілісності трав’янистого покриву та незаконного знищення деревних насаджень. Самовільне неконтрольоване використання поверхневих і підземних вод призводить до порушення гідрологічного режиму території та зниження рівня ґрунтових вод. Відбувається порушення геологічної структури території, втрачаються надра, що призводить до деформації земної поверхні, пошкодження родовищ корисних копалин, яке повністю унеможливлює або істотно обмежує можливість їх подальшої експлуатації [2, 4].

Території, на яких відбувається несанкціонований видобуток, здебільшого перебувають у постійному користуванні лісогосподарських підприємств, в оренді підприємства з видобутку та переробки корисних копалин та сільськогосподарських підприємств, а також у власності громадян, територіальних громад та держави.

Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” (ст. 69) передбачає відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням. Своєю чергою, Земельний кодекс України (ст. 207) передбачає відшкодування втрат, завданих погіршенням якості угідь унаслідок негативного впливу, спричиненого діяльністю громадян або юридичних осіб.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, які стосуються вирішення цієї проблеми

Варто зазначити, що дослідження, безпосередньо пов’язані із цією тематикою, в Україні до 2015 р. практично не здійснювались [2]. Проте зростання масштабів діяльності, пов’язаної із несанкціонованим

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

видобутком бурштину, привернули увагу вчених до цієї проблеми. Основні аспекти оцінки впливу антропогенної діяльності, пов'язаної з незаконним видобуванням бурштину, на навколишнє середовище висвітлено у працях таких вчених, як П. П. Надточій, Т. В. Тимочко, Т. М. Мислива, О. Слободян, В. Є. Філіпович, Є. О. Яковлев, В. Я. Корнієнко та інші. Питання економічної оцінки розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі унаслідок незаконного видобутку бурштину, детально розглянули П. П. Надточій [2] та В. Є. Філіпович [1, 5].

Невирішені частини загальної проблеми

У роботах [1, 2, 5] розрахунок збитків, завданих державі унаслідок несанкціонованого видобутку бурштину, виконано відповідно до природоохоронного законодавства за такими показниками:

– самовільне користування надрами;
– самовільне займання земельної ділянки;
– нецільове використання земельної ділянки;
– засмічення земельної ділянки, а також складування на ній відходів без спеціального дозволу;
– зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу.

Для розрахунку цих показників використовують відповідні методики [6–8]. Проте визначення певних параметрів згідно з цими методиками потребує не тільки польових обстежень на місцевості, а й точних даних щодо обсягів видобувних робіт. Зрозуміло, що в умовах нелегального видобутку неможливо отримати таку інформацію, а іноді навіть провести натурні польові спостереження.

Також під час оцінювання шкоди, заподіяної державі внаслідок несанкціонованого видобутку бурштину, варто врахувати можливість відшкодування втрат, завданих погіршенням якості угідь внаслідок негативного впливу, спричиненого діяльністю громадян або юридичних осіб, що передбачено ст. 207 Земельного кодексу України.

Постановка завдання

Мета роботи – розрахунок збитків та втрат, завданих державі унаслідок несанкціонованого видобутку бурштину, та аналіз антропогенного впливу цієї діяльності на стан земельних ресурсів Володимирецького району Рівненської області.

Через відсутність комплексного оперативного моніторингу розвитку порушених земель внаслідок нелегального видобутку бурштину оцінку збитків та втрат можна визначити тільки для конкретних земельних ділянок. Предметом дослідження слугуватимуть порушені землі, виявлені внаслідок інвентаризації земель [9] на території Каноницької сільської ради Володимирецького району загальною площею 11,5825 га.

Виклад основного матеріалу

У Рівненській області обліковується 358 родовищ корисних копалин та підземних вод, представлених 18 видами, з яких розробляється 121. Поклади бурштину зосереджені на територіях північних районів та представлені чотирма розвіданими родовищами бурштину: "Клесівське", "Вільне", "Володимирець Східний", "Золоте" (ділянки "Дубівка" та "Вирка").

Освоєні для промислового видобутку "Клесівське" та "Володимирець Східний" родовища бурштину-сирцю. Сьогодні спеціальні дозволи на користування надрами для видобування бурштину мають лише три підприємства: ДП "Бурштин України" – Клесівське родовище, ТЗОВ Центр "Сонячне ремесло" для видобування бурштину родовища "Володимирець Східний" та ТзОВ "РЕД.МЕТ" – родовище "Золоте".

Територія Володимирецького району Рівненської області розміщена в Дубровицько-Володимирецькій бурштиноносній зоні Прип'ятського бурштиноносного басейну, яка у вигляді смуги завширшки 18–40 км простяглась з південного заходу на північний схід. Унаслідок ерозійного врізу в центральній частині зона розділена на два відокремлені потужні поля, які просторово співвідносяться із площами розвитку Дубровицького й Володимирецького бурштиноносних районів. Потужність межигірських бурштиноносних відкладів становить 5,0–9,5 м, а глибина їх залягання – 10,5–16,5 м у середньому. Загальна потужність і глибина залягання межигірських відкладів району збільшуються у західному й південно-західному напрямках [10].

На території Володимирецького району Рівненської області сумарні запаси бурштину оцінюються в 100 тис. т, які переважно залягають у піщаних та піщано-глинистих ґрунтах на глибині до 15 м. Цього достатньо для дослідження і впровадження технологій видобування у промислових масштабах.

До перспективних площ видобутку бурштину можна зарахувати Володимирецьку, Вирківську, Полиці-Малий Жолудськ, Іванчинську, Ромейки-Кідринську, Рафалівсько-Каноницьку. Найвивченішими на стадії пошукових і пошуково-оцінювальних робіт є Володимирецька й Вирківська бурштиноносні площі. В їхніх межах основними перспективними об'єктами є прояви: Дубівський, Володимирець Східний, Жовкині, Каноницький, Вирківський [10].

Незаконний видобуток бурштину підриває екосистему краю та спричиняє великі втрати для сільського та лісового господарства району. Через незаконний видобуток бурштину площа знищеного лісу постійно зростає. Видобуток бурштину помповим методом зневоднює систему штучної меліорації та змінює рівень ґрунтових вод, завдаючи значної шкоди ґрунтовим водам району. Розмивання ґрунту струменями води призводить до заболочення території

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

та зміни балансу вологи у ґрунті. На сільськогосподарських угіддях у місцях видобування бурштину спостерігаються процеси вітрової та водної ерозій, що призводять до зменшення потужності гумусового горизонту, запасів поживних речовин, втрати структури ґрунту та посилення ґрунтової посухи.

Ще однією проблемою району є нелегальний видобуток бурштину на землях природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення. Проблеми виникають і у тварин, які потрапляють в утворені ями і не можуть звідти вибратись.

Збільшення площ порушених земель унаслідок нелегального видобутку бурштину можна дослідити на прикладі Каноницької сільської ради Володимирецького району.

Активно почалися незаконні роботи із видобутку бурштину на цій території у 2015 р. Через "сонячне каміння" завдано непоправної шкоди навколишньому середовищу, особливо землям сільськогосподарського призначення. На той час площа техногенно порушених земель становила 120 га, серед яких близько 3 га лісу (рис. 1).

За матеріалами геолого-економічної оцінки покладів бурштину у межах ділянки "Каноничі" [11] встановлено технічну можливість розроблення покладу та доцільність його промислового освоєння. Зростає невдоволення з боку місцевого населення з цього приводу. Мешканці сіл Каноничі та Дубівка не виключають можливості саботувати та блокувати видобуток бурштину на промисловому рівні легальним способом на основі спеціального дозволу, оскільки самі займаються незаконним видобуванням бурштину на цих землях. Така ситуація свідчить про загострення соціальної напруги у межах територіальної громади та не сприяє розвитку легальних методів видобування бурштину та надходжень коштів до бюджетів усіх рівнів.

Площа земель, порушених унаслідок незаконного видобування бурштину, сьогодні становить близько 150 га, серед них площа порушених земель лісового фонду сягає 15 га. Це свідчить про те, що незаконні роботи тривають, разом із цим збільшується площа порушених земель (рис. 2).

Упровадження механізму відшкодування збитків та втрат, заподіяних державі, землевласникам та землекористувачам через незаконне видобування бурштину, може слугувати запобіжним засобом хаотичного видобування бурштину та невпинного зростання обсягів порушених земель. Проте, оскільки ця діяльність нелегальна, іноді неможливо встановити, з кого стягувати ці збитки та втрати. Імплементацію цього механізму в систему земельного адміністрування необхідно здійснювати з урахуванням специфіки умов цієї діяльності.

Детально розглянемо нарахування збитків і втрат для порушених земель, виявлених на трьох ділянках внаслідок інвентаризації земель території Каноницької сільської ради Володимирецького району [9]. Згідно з поточними даними державної статистичної звітності із кількісного обліку земель та розподілу їх за власниками земель, землекористувачами та угіддями, ці земельні ділянки обліковуються як землі сільськогосподарського призначення (сільськогосподарські угіддя – рілля) і належать до земель державної власності [9] (табл. 1).

Таблиця 1

Експлікація земель державної власності на території Каноницької сільської ради Володимирецького району

№ ділянки	Кадастровий номер	Назва угіддя	Площа, га
1	5620884900:03:031:0207	рілля	6,2635
2	5620884900:03:031:0208	рілля	23,8316
3	5620884900:03:023:0195	рілля	79,8648
Разом, га			**109,9599**

Із урахуванням стану ґрунтового покриву, сьогоднішнього використання земель, обмежень у використанні тощо, у межах об'єктів інвентаризації визначено землі, придатні для подальшого використання в сільському господарстві, та земельні ділянки, порушені внаслідок несанкціонованого видобування бурштину (табл. 2).

Таблиця 2

Експлікація порушених земель на земельних ділянках державної власності на території Каноницької сільської ради Володимирецького району

№ д-ки	Назва угіддя	Площа, га	з них, га	
			землі, придатні для подальшого використання у сільському господарстві	порушені землі, внаслідок несанкціонованого видобування бурштину
1	рілля	6,2635	5,1234	1,1401
2	рілля	23,8316	18,0008	5,8308
3	рілля	79,8648	75,2532	4,6116
Разом		**109,9599**	**98,3774**	**11,5825**

Встановлено, що 11,5825 га земель Каноницької сільської ради порушені внаслідок видобування бурштину. Ці землі непридатні для подальшого використання у сільському господарстві й не можуть надалі використовуватись за цільовим призначенням. Для подальшого їх ефективного використання необхідний комплекс заходів,

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, рекультивацію порушених земель.

Земельна ділянка № 1 розміщена на півдні від населеного пункту Дубівка, її площа 6,2635 га, з них порушені землі – 1,1401 га. Ділянка № 2 межує з ділянкою № 1 і розташована на півдні села Дубівка біля лісу. Загальна площа ділянки – 23,8316 га, з них порушені землі – 5,8308 га (рис. 3).

Земельна ділянка № 3 розміщена на північному сході від с. Каноничі поблизу ставу, її площа – 79,8648 га, з них порушених земель – 4,6116 га (рис. 4).

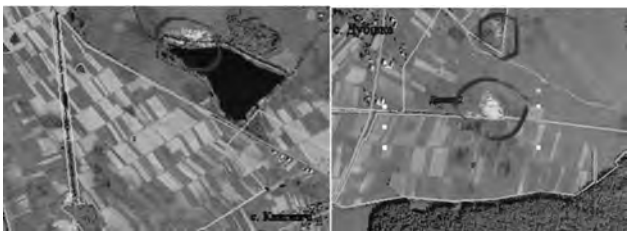

Рис. 1. Фрагмент території Каноницької сільської ради Володимирецького району на 2015 р.

Рис.2. Фрагмент території Каноницької сільської ради Володимирецького району на 2017 р.

Рис. 3. План меж земельних ділянок № 1 та № 2

Рис. 4. План меж земельної ділянки № 3

Спочатку розрахуємо збитки, завдані державі унаслідок несанкціонованого видобутку бурштину на цих ділянках.

Для розрахунку розмірів відшкодування збитків у разі самовільного користування надрами використано методику визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами [6]. Для визначення суми збитків використаємо таку формулу:

$$З = \sum_{i=1}^{k} \left(P_i \times N \times Д_i \right), \qquad (1)$$

де $З$ – збитки, заподіяні державі внаслідок самовільного користування надрами, грн; P_i – базова ставка збитків, часток мінімальної заробітної плати; $Д_i$ – обсяг самовільно видобутих надр, кг; N – величина мінімальної заробітної плати, грн.

Відповідно до методики [6] для визначення обсягу самовільно видобутих надр $Д_i$ безпосередньо на місці видобування виконують прямі вимірювання лінійних розмірів: довжини, ширини та висоти, розраховують об'єм через добуток лінійних розмірів за допомогою відповідного засобу вимірювальної техніки з метрологічним підтвердженням. Для бурштину такий підхід не зовсім ефективний, оскільки об'єм утворених вир не відповідає об'єму бурштину, видобутого в цьому місці. Іншою проблемою визначення обсягів самовільно видобутих надр є недоступність для польових обстежень більшості нелегальних копанок.

У роботі [2] розмір відшкодування завданих державі збитків внаслідок самовільного користування надрами розраховано за умови, що обсяг самовільно видобутого бурштину становитиме 2 кг на добу, а видобуток триватиме 30 діб.

Пропонуємо обсяг самовільно видобутих надр визначати на основі запасів бурштину на відповідній території.

Згідно з геологічним звітом "Пошуково-оцінювальні роботи на бурштин в межах ділянки "Каноничі" Володимирецького району Рівненської області" [11] підраховано загальні запаси бурштину категорії С2 в кількості 15970 кг та перспективні ресурси категорії Р1 у кількості 34154 кг. Видано спеціальний дозвіл № 3504 від 3.02.2009 р. на користування надрами, відповідно до якого орієнтовна площа ділянки "Каноничі" становить 1958 га.

На основі наведених даних можна розрахувати орієнтовні запаси бурштину в межах 1 га. Орієнтовні запаси для цього родовища становлять 25,6 кг/га. Отже, орієнтовний обсяг самовільно видобутих надр на досліджуваних ділянках загальною площею 11,5825 га становить 296,5 кг.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Базова ставка збитків у частках мінімальної заробітної плати становить для бурштину 1,42 кг. Мінімальна заробітна плата станом на 1 січня 2018 року – 3723 грн. [12]. Результати розрахунків наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Розрахунок збитків, заподіяних державі унаслідок самовільного видобування бурштину

Показник	Ділянка № 1	Ділянка № 2	Ділянка № 3
Площа, га	1,1401	5,8308	4,6116
P_i	1,42		
N, грн	3723		
$Д_i$, кг	29,19	149,27	118,06
З, грн	154299,42	789131,70	624127,01
Разом	**1567558,13 грн**		

Оскільки порушені унаслідок видобування бурштину землі на території Каноницької сільської ради належать до земель сільськогосподарського призначення державної власності, ведення робіт із нелегального видобутку бурштину на цих землях свідчить про самовільне зайняття земельних ділянок. Розмір шкоди, заподіяної унаслідок самовільного зайняття земельної ділянки, визначається для всіх категорій земель (крім земель житлової та громадської забудови) за методикою визначення розміру шкоди, заподіяних внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву без спеціального дозволу [7] за такою формулою:

$$Ш_с = П_с \times Н_п \times К_ф \times К_і, \qquad (2)$$

де $Ш_с$ – розмір шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельної ділянки, грн; $П_с$ – площа самовільно зайнятої земельної ділянки, га; $Н_п$ – середньорічний дохід, який можна отримати від використання земель за цільовим призначенням, грн/га; $К_ф$ – коефіцієнт функціонального використання земель; $К_і$ – коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки земель, який дорівнює добутку коефіцієнтів індексації нормативної грошової оцінки земель за 2007 та наступні роки, що визначаються відповідно до Порядку проведення індексації грошової оцінки земель [7].

Середньорічний дохід, який можна отримати від використання земель за цільовим призначенням, для Рівненської області становить 746 грн/га. Коефіцієнт функціонального використання земель – 1.

Коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки земель – 2,38.

Результати розрахунків наведено у табл. 4.

Таблиця 4

Розрахунок збитків, заподіяних державі унаслідок самовільного займання земельних ділянок

Показник	Ділянка №1	Ділянка №2	Ділянка №3
$П_с$ га	1,1401	5,8308	4,6116
$Н_п$, грн/га	746		
$К_ф$	1		
$К_і$	2,38		
$Ш_с$, грн	2024,22	10352,47	8187,80
Разом	**20564,50 грн**		

Розмір шкоди унаслідок нецільового використання земельної ділянки розраховують за методикою визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного займання земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву без спеціального дозволу [7] за формулою:

$$Ш_ц = П_н \times 0{,}33 \times \left(Н_п + Н_ф \times К_р\right) \times К_о \times К_і, \qquad (3)$$

де $Ш_ц$ – розмір шкоди, заподіяної внаслідок використання земельної ділянки не за цільовим призначенням, грн; $П_н$ – площа земельної ділянки, використовуваної не за цільовим призначенням, га; 0,33 – коефіцієнт для вирахування частки середньорічного доходу; $Н_п$ та $К_і$ – значення таке саме, як у формулі (2); $Н_ф$ – середньорічний додатковий дохід, отриманий внаслідок фактичного використання земельної ділянки; $К_р$ – коефіцієнт, що застосовується для урахування регіональної відмінності формування середньорічного доходу, отриманого від фактичного використання земельної ділянки не за цільовим використанням; $К_о$ – коефіцієнт, що застосовується для урахування природоохоронної цінності.

Середньорічний додатковий дохід, отриманий внаслідок фактичного використання земельної ділянки під відкритими розробками для земель сільськогосподарського призначення, становить 18024 грн/га.

Коефіцієнт, що застосовується для урахування регіональної відмінності формування середньорічного доходу, отриманого від фактичного використання земельної ділянки не за цільовим використанням, для Рівненської області – 1,01.

Для ділянки № 3 застосовується коефіцієнт для урахування природоохоронної цінності, а саме охоронні зони уздовж повітряних ліній електропередачі – 1,5.

Результати розрахунків наведено у табл. 5.

Розмір шкоди, заподіяної унаслідок зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу, визначається за методикою визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного займання земельних ділянок,

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву без спеціального дозволу [7].

Таблиця 5

Розрахунок збитків, заподіяних державі унаслідок використання земельних ділянок не за цільовим призначенням

Показник	Ділянка № 1	Ділянка № 2	Ділянка № 3
$П_н$, га	1,1401	5,8308	4,6116
$Н_{п,}$ грн/га	746		
$Н_ф$	18024		
$К_р$	1,01		
$К_і$	2,38		
$К_о$	–	–	1,5
$Ш_ц$, грн	16968,70	86782,82	102955,25
Разом	**206706,77 грн**		

Для визначення розміру шкоди, заподіяної унаслідок зняття ґрунтового покриву без спеціального дозволу, використаємо таку формулу:

$$Ш_г = П_г \times Н_г \times К_і, \quad (4)$$

де $Ш_г$ – розмір шкоди, заподіяної внаслідок зняття ґрунтового покриву без спеціального дозволу, грн; $П_г$ – площа, на якій виявлено зняття ґрунтового покриву, га; $Н_г$ – нормативні втрати від знищення ґрунтового покриву, грн/га; $К_і$ – значення таке саме, як у формулі (2).

Нормативні втрати від знищення ґрунтового покриву для Рівненської області – 15843 грн/га. Результати обчислень наведено у табл. 6.

Таблиця 6

Розрахунок збитків, заподіяних державі унаслідок зняття родючого шару ґрунту без дозволу

Показник	Ділянка № 1	Ділянка № 2	Ділянка № 3
$П_г$, га	1,1401	5,8308	4,6116
$Н_г$, грн/га	15843		
$К_і$	2,38		
$Ш_с$, грн	42989,00	219858,13	173886,56
Разом	**436733,68 грн**		

Розмір шкоди внаслідок засмічення встановлено за методикою визначення розмірів шкоди, спричиненої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства [8] за формулою:

$$Р_{шз} = А \times Б \times Г_{оз} \times П_{дз} \times К_{зз} \times К_{нв} \times К_{ЕГ}, \quad (5)$$

де $Р_{шз}$ – загальний розмір шкоди від засмічення земель, грн; $А$ – питомі витрати на ліквідацію наслідків засмічення земельної ділянки, значення якого дорівнює 0,5; $Б$ – коефіцієнт перерахунку, що у разі засмічення земельної ділянки побутовими, промисловими та іншими відходами дорівнює 10; $Г_{ОЗ}$ – нормативна грошова оцінка земельної ділянки, що зазнала засмічення, грн/га; $П_{ДЗ}$ – площа засміченої земельної ділянки, га; $К_{ЗЗ}$ – коефіцієнт засмічення земельної ділянки, що характеризує ступінь засмічення її відходами; $К_{НВ}$ – коефіцієнт небезпеки відходів; $К_{ЕГ}$ – коефіцієнт еколого-господарського значення земель.

Нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення за межами населених пунктів Володимирецького району, а саме ріллі, становить $Г_{ОЗ}$=13501 грн/га.

Унаслідок видобування бурштину відбувається знищення верхнього родючого шару ґрунту, засмічення земельної ділянки піском, намитим із розміщених нижче горизонтів ґрунтового профілю. Після діяльності копачів та роботи мотопомп на порушених землях спостерігаються залишки деревних насаджень, засмічення земельних ділянок нетоксичними відходами. Для досліджуваних ділянок орієнтовний обсяг відходів становить 20–50 м^3, що відповідає четвертому ступеню засмічення земельної ділянки. Тоді коефіцієнт засмічення земельної ділянки становить $К_{ЗЗ}$=2,5. Коефіцієнт небезпеки відходів $К_{НВ}$ = 1,00.

Коефіцієнт еколого-господарського значення земель сільськогосподарського призначення дорівнює $К_{ЕГ}$ =1,0. Результати обчислень наведено у табл. 7.

Таблиця 7

Розрахунок збитків, заподіяних державі унаслідок засмічення сільськогосподарських угідь унаслідок нелегального видобування бурштину

Показник	Ділянка № 1	Ділянка № 2	Ділянка № 3
А	0,5		
Б	10		
$Г_{ОЗ}$, грн/га	13501		
$П_{дз}$, га	1,1401	5,8308	4,6116
$К_{зз}$	2,5		
$К_{НВ}$	1		
$К_{ЕГ}$	1		
$Ш_ц$, грн	192406,13	984020,39	778265,15
Разом	**1954691,66 грн**		

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Загальна сума збитків, завданих державі унаслідок незаконного видобування бурштину на землях сільськогосподарського призначення державної власності на території Каноницької сільської ради Володимирецького району, становить 4186254,74 грн.

Стаття 207 Земельного кодексу передбачає відшкодування втрат, завданих погіршенням якості угідь унаслідок негативного впливу, спричиненого діяльністю громадян або юридичних осіб. Втрати сільськогосподарського виробництва через погіршення якості земель визначають згідно з Порядком визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню [13], за формулою:

$$Р_в = (1 - К) \times Н_в \times П_д, \quad (6)$$

де $Р_в$ – розмір втрат, тис. грн; $К$ – коефіцієнт зниження продуктивності угіддя, який визначають на основі даних агрохімічної паспортизації земельних ділянок; $Н_в$ – середній розмір втрат, грн/га; $П_д$ – площа ділянки, га.

У межах Рівненської області для ріллі норматив втрат сільськогосподарського виробництва становить 121,1 тис. грн/га.

Несанкціонований видобуток бурштину призводить до деградації ґрунтів та знищення родючого шару. На місцях покинутих копанок залишається лише пісок, оскільки під час видобування "золотого каменю" тонкий гумусовий шар ґрунту перемішується із основною масою піщаних і супіщаних ґрунтів. Відновити їх родючість дуже важко, оскільки процеси ґрунтоутворення дуже повільні [4]. За таких умов можна вважати, що коефіцієнт зниження продуктивності угіддя становить 100 %. Результати обчислень наведено у табл. 8.

Таблиця 8

Розрахунок втрат сільськогосподарського виробництва, спричинених погіршенням якості земель унаслідок нелегального видобування бурштину

Показник	Ділянка № 1	Ділянка № 2	Ділянка № 3
$П_д$, га	1,1401	5,8308	4,6116
$Н_в$, грн/га	121100		
К	100 %		
$Р_в$, грн	138066,11	706109,88	558464,76
Разом	**1402640,75 грн**		

Загальна сума втрат сільськогосподарського виробництва, спричинених погіршенням якості земель унаслідок несанкціонованого видобутку бурштину на землях сільськогосподарського призначення державної власності у межах Каноницької сільської ради Володимирецького району, становитиме 1402640,75 грн.

Висновки

1. Найбільшою проблемою збільшення площ порушених земель на території Рівненської області сьогодні є розроблення родовищ корисних копалин, а саме несанкціоноване видобування бурштину. Аналіз порушених у результаті видобутку бурштину земель Володимирецького району показав, що ґрунтовий покрив та рослинність на територіях видобутку бурштину повністю зруйновані, а для їх відновлення необхідно десятки років.

2. З розрахунків видно, що загальної суми збитків, спричинених державі незаконним видобуванням бурштину (4186254,74 грн) та втратами сільськогосподарського виробництва через погіршення якості земель внаслідок несанкціонованого видобутку бурштину (1402640,75 грн), недостатньо для компенсації шкоди, завданої довкіллю, та проведення рекультивації земель з відновлення порушених земель до попереднього стану або хоча б до екологобезпечного допустимого стану, можливого в таких умовах.

3. Для імплементації механізму відшкодування збитків та втрат, спричинених незаконним видобуванням бурштину, в систему земельного адміністрування на місцевому рівні необхідно надати органам місцевого самоврядування право видавати дозволи на розроблення місцевих родовищ бурштину із веденням відповідного обліку старателів. Також необхідно наділити їх додатковими функціями контролю у сфері земельного та природоохоронного законодавства, передбачити отримання коштів на здійснення рекультивації та відновлення порушених земель.

Література

1. Філіпович В. Є. Оперативний контроль поширення нелегального видобутку бурштину та оцінка збитків, заподіяних державі, за матеріалами багатозональної космічної зйомки / В. Є. Філіпович // Екологічна безпека та природокористування. – 2015. – № 4. – С. 91–97.
2. Надточій П. П. Еколого-економічна оцінка впливу діяльності, пов'язаної із незаконним видобуванням бурштину, на стан довкілля Житомирщини / П. П. Надточій // Загальна екологія та радіоекологія. – 2015. – № 1(47), т. 1. – С. 28–50.
3. Доповідь про стан навколишнього середовища в Рівненській області у 2016 році / Департамент екології та природних ресурсів Рівненської області. – 2017. – С. 102–103. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/Rivnenska_dopovid_2016.pdf.
4. Тимочко Т. В. Екологічні наслідки видобування бурштину та шляхи їхнього подолання // Т. В Тимочко // Рекультивація територій, порушених внаслідок видобування бурштину: інформаційні матеріали до засідання круглого столу, 4 вересня 2015 р. – Рівне, 2015. – С. 4–5.
5. Філіпович В. Є. Методика і технологія оцінки шкоди, нанесеної Українській державі внаслідок нелегального видобутку бурштину / В. Є. Філіпович, Р. М. Шевчук // Український журнал дистанційного зондування Землі. – 2016. – № 11. – С. 15–21.
6. Методика визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами : наказ Мінприроди України, 29 серпня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http : // dei.gov.ua/menyu-4/2012-01-22-11-18-44.html.
7. Методика визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу : постанова КМУ, 25 липня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/963-2007-%D0%BF/page.
8. Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства : наказ Мінприроди України, 27 жовтня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98.
9. Технічна документація із землеустрою щодо інвентаризації земель сільськогосподарського призначення державної власності на території Каноницької сільської ради Володимирецького району Рівненської області / ДНВП “Рівнегеокадастр”. – Рівне, 2015.
10. Рудько Г. І. Родовища бурштину України та перспективи їх освоєння / Г. І. Рудько // Мінеральні ресурси України. – 2017. – № 2. – С. 18–21.
11. Волненко С. О. Геологічний звіт 64866 Пошуково-оцінювальні роботи на бурштин в межах ділянки “Каноничі” Володимирецького р-ну Рівненської обл. / “Київ – КОМІ”. – Київ, 2016.
12. Про Державний бюджет України на 2018 рік : закон України, 7 грудня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2246-19
13. Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню : постанова КМУ, 17 листоп. 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1279-97-%D0%BF

Оцінка шкоди, заподіяної державі унаслідок незаконного видобування бурштину на території Володимирецького району Рівненської області

Т. Бухальська, Т. Дець

Проаналізовано розвиток порушених земель унаслідок несанкціонованого видобування бурштину на території Володимирецького району Рівненської області. Виконано розрахунок збитків, заподіяних державі унаслідок незаконного видобування бурштину та втрат сільськогосподарського виробництва, спричинених погіршенням якості земель на землях сільськогосподарського призначення державної власності на території Каноницької сільської ради Володимирецького району.

Оценка ущерба, нанесенного государству в результате незаконной добычи янтаря на территории Владимирецкого района Ровенской области

Т. Бухальская, Т. Дец

Проанализировано развитие нарушенных земель в результате несанкционированной добычи янтаря на территории Владимирецкого района Ровенской области. Выполнен расчет ущерба, нанесенного государству вследствие незаконной добычи янтаря, потерь сельскохозяйственного производства, ухудшения качества земель на землях сельскохозяйственного назначения государственной собственности на территории Каноницкого сельского совета Владимирецкого района.

Damage assessment caused by illegal amber mining for the state in the Volodymyrets district of the Rivne region

T. Bukhalska, T. Dets

The development of disturbed lands as a result of illegal amber mining in the Volodymyrets district of Rivne region has been analyzed. The article proposes estimate of damage caused by illegal amber mining for the state on state-owned agricultural land in the Canynytsia rural council of Volodymyrets district. The loss assessment in agriculture caused by land degradation a result of illegal amber mining are determined.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua